

AFRIKKALAINEN SARJAKUVA- naamioita ja peruukkeja

Kauniita setä Tomin tarinoita

Ennen kuin käyn tarkastelemaan esimerkkejä itsenäisestä afrikkalaisesta sarjakuvasta, haluan muistuttaa, että nykyään tehdään (itse asiassa merkkejä siitä on peräisin jo siirtomaavallan ajoilta) paljon ainoastaan afrikkalaisille suunnattua sarjakuvaa, joka on joko puhtaasti eurooppalaista tai sitten eurooppalais-afrikkalaista yhteistuotantoa (pohjoisen teksti, etelän kuvat). Sarjakuvahan on ideologian levittämisen tehokas väline, jota monet uskonnolliset, poliittiset ja taloudelliset valtiopiirit ovat käyttäneet ja käyttävät edelleen arvojen levittämiseen ja etujensa vaalimiseen.

40-luvun lopussa Belgian Kongossa virasto nimeltä FBI (Fonds du Bien-être In-

dollista keskustella – jälkimmaisten eurooppalaistumisen ansiosta; aivan kuin toisensuuntainen kulttuurivaikutus olisi täysin mahdotonta...

Usein sorrutaan jakamaan Afrikka eurooppalaisiin kielialueisiin, esimerkiksi ranskankieliseen Afrikkaan jne. On kuitenkin älyllisesti epärehellistä ja naurettavaa jakaa afrikkalaisen kulttuurin tuotteet sen mukaan, käytetäänkö niissä ranskaa, englantia tai portugalia. Jos tahdotaan etsiä yhteisiä kulttuuripiirteitä Afrikan ja Euroopan maiden väliltä, siirtomaaherrojen kieliperintö (joka on levinnyt enintään kolmanneksen väestöstä) ei saa olla ainut tarkasteltava tekijä.

Sitä paitsi Afrikka sinänsä on jo laaja käsite ja sitä tulee käytettyä hankalaksi käyvän monipuolisuuden peittämiseksi aivan liian helposti. Jos kerran on normaalia erottaa toisistaan Ruotsi ja Sisilia, miksi yrittää sulattaa yhteen Senegal ja Gabon?

Edellä mainittuihin asioihin joutuu ikävä kyllä ottamaan kantaa kohta kun ryhtyy tarkastelemaan jotakin tiettyä Afrikan mantereiden kulttuurin aluetta.

Afrikkalaisesta sarjakuvasta ei ole vielä tehty seikkaperäistä selvitystä, joka katkaisi paikalliset vaihtelut eikä sortuisi Eurooppa-keskeisyyteen, joka meitä kaikkia enemmän tai vähemmän vaivaa.

Tämä selvitys on lähinnä luonnos. Se sisältää yleisiä huomioita ja hypoteeseja sarjakuvan asemasta Afrikasta sekä eri maista sieltä täältä kerättyjä esimerkkejä. Tietoni ovat katkelmallisia ja puutteellisia, ala muuttuu nopeasti ja olen varma, että sarjakuvan afrikkalaisten lukijoiden ja tekijöiden välillä on vielä tuhansia tutkimattomia seikkoja.

Tutkimukseni tiedot perustuvat ennen kaikkea ranskankielisiin Afrikan maihin (Senegal, Gabon, Burundi, Madagaskar, Marokko, Norsunluurannikko, Zaire ja Algeria). Minulla ei ole tietoja sarjakuvan esiintymisestä sellaisissa ranskankielisissä maissa kuin Kamerun, Kongo, Benin, Togo, Niger, Tshad, Ruanda, Tunisia, Mali, Guinea, Keski-Afrikan tasavalta, Burkina-Faso, Komorit ja Seychellit. Voi olla, että näissä maissa ilmestyneiden sarjakuvien tutkiminen muuttaisi osin tai kokonaan afrikkalaisen sarjakuvan teemoja ja tyyliä koskevat oletukseni.

Afrikkalainen sarjakuva: ei pelkkää autiomaata, muttei varsinaista viidakkoakaan. Lähinnä harvapuista savannia, epätasaisesti kasvavia metsiköitä ja joitakin vahvoja puita, joita tukahduttavat loisi-na elävät liianit.

Afrikkalaista sarjakuvaa on toki tehty jo pitkään – paikoin jo parikymmentä vuotta. Se on vahvaa ja luovaa. Mutta useista syistä sitä ei ole pidetty vientikelpoisena, kuten ei muitakaan kulttuurituotteita, kirjallisuutta, elokuvaa, teatteria, jotka kiistattomasta korkeatasoisuudestaan huolimatta (tai sen vuoksi) vain vaivoin pääsevät kipuamaan euroamerikkalaisen supermarketin hyllyille.

Lännessä sarjakuva juhlii. Tuotanto on suorastaan ylenpalttisen runsasta. Sarjakuva on syvästi juurtunut kulttuuriimme ja sen merkitys tuntuu entisestäänkin kasvavan; näyttävähän sen ilmaisukeinot lähes loputtomilta. Sarjakuva on sitä paitsi tuottanut olennaisen osan 1900-luvun mytologiasta, ehkä jopa suuremman kuin elokuva. Mutta sarjakuva on myös kaupallinen ilmiö eikä bulimia estä kuluttajaa suhtautumasta siihen laiskan epäluuloisesti. (Aivan samoin monet näykkivät ja nuuhkivat ns. eksoottisia ruokalajeja ja toteavat: "Aika erikoista" ja jättävät ruoan lautaselle.)

Paradoksi vaikuttaa ilmeiseltä. Afrikalla on läntisessä mielikuvituksessa jättiläismäinen paikka, todellinen eriaisteisten harhakuvitelmien aarrearkku. Tuntuu siltä, että valkoihoiselle ainoa kiinnostuksen arvoinen Afrikka on se, jonka hän voi keuhuttaa, jota hän voi tutkia ja riistää, jossa hän voi päästää Pygmalion-kompleksinsa valloilleen ja olla saavana osapuolena.

Afrikan ja sarjakuvan suhtaututaan kahdella tavalla. Toisaalta vallitsee joko täysi tietämättömyys tai alentuva kiinnostus siihen, mitä pidetään afrikkalaisen sarjakuvan ensiaskelina (välittämättä suuriakaan sen tehtävistä, päämääristä tai esteetikasta). Toisaalta niin "realistisessa" kuin "humoristisessakin" eurooppalaisessa sarjakuvassa esiintyy horjumaton myytti eksoottisesta Afrikasta hurjine seikkailijoihin. Ainoa viime aikoina ilmaantunut lievä muutos on se, että "inhimillisten" valkoihoisten rinnalle on ilmaantunut afrikkalaisia, joiden kanssa on mah-

digène eli Alkuasukkaiden hyvinvoinnin edistämistä) julkaisi yksinkertaisia tarinoita – "Les Aventures de Mbumbulu" (Mbumbulun seikkailut) – joiden tarkoituksena oli juurruttaa "kehittyneen" alkuasukkaan mieleen belgialaisia hyveitä: järjestyksen, puhtauden ja säästäväisyyden rakkautta. Ensimmäiset, taiteilijanimi Mastan signeeraamat, jutut osoittivat tiettyä loistokkuutta, mutta pian hänen teoksiaan seurasivat epämääräisten piirustelijoiden kyhäelmät.

Isä Jumala ja sarjakuva

Lähetysaarnaat ymmärsivät nopeasti niin sarjakuvan kuin elokuvankin kiehtovuuden merkityksen. Erityisesti belgialaisten lähetysaarnajien kasvattavat elokuvat olivat Belgian Kongossa äärimmäisen pitkälle kehittyneitä. Ohukaisen ja

paksukaisen tyyliin rakennetut koomiset sarjat "Mata Mata ja Pili Pili" olivat aikanaan valtavan suosittuja ja nykyiset ylinelikymmenvuotiaat zairelaiset muistelevat sarjaa vieläkin kaihoisasti. Mata Matasta ja Pili Pilistä tuli myyttisiä hahmoja, jotka **Mongo Sise** myöhemmin siirsi sarjakuvaan.

Lähetysaarnajat hallitsivat niin klassiset kuin nykyaikaiset keinot päämääriensä saavuttamiseksi. Syntyi kuvasarjoja, joissa ylistettiin viidakoon eksyneiden valkoisten ja mustien lasten ystävyttä, pakanoiden keskellä elävien pappien pyhää ja pitkämielistä uhrautuvaisuutta sekä kääntymyksen tehneiden ugandalaisen marttyyrikuolemaa keisari Neron paikallisessa versiossa.

Vuosina 1958–62 ilmestyivät mm. **Joelin** piirtämä "Le Bracelet tabou" (Kielletty rannerengas) sekä **René Follet'n** piirtämä "Ganyatoukou" sellaisissa julkaisuis-

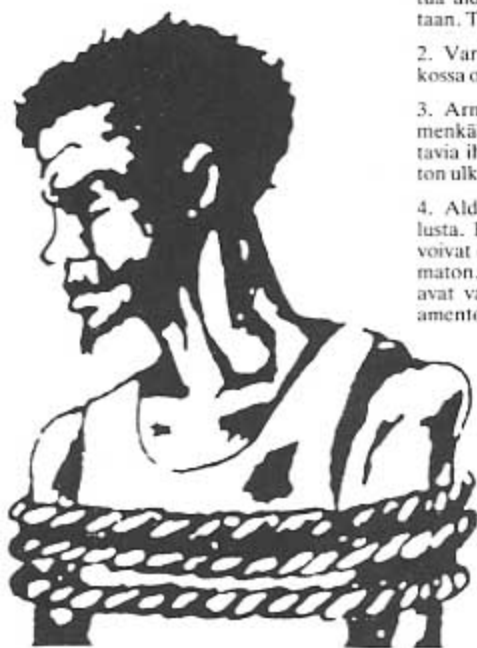
sa kuin TAM TAM, CARAVANE GRANDS LACS, VIVANTE AFRIQUE (nykyään VIVANT UNIVERS 115 Chaussée de Dinant 5000 Namur; VIVANT UNIVERS, julkaisija Pères Blancs). Lähetysaarnajien sarjakuvissa on sisällön tutkimisen lisäksi syytä huomata joidenkin tekijöiden kiistattomat taidot. Niitä kannattaisi verrata nykyisiin sarjakuviin, jotta voitaisiin selvittää, onko sarjakuvassa todella kokonaan hylätty 50-luvun (itsenäisyyttä edeltävän ajan) myytit ja diskurssit.

Entisaikojen sarjakuvat oli yleensä tarkoitettu eurooppalaisille lukijoille. Evankeliumia tuovat propagandajulkaisut kuikoistivat meillä ja meitä varten. Mutta rohkenen esittää, että ne levisivät laajasti myös afrikkalaisten nuorten keskuuteen (kouluissa, seminaareissa, nuorisoliikkeessä), ja siirtomaaherrojen lapset kiinnostuivat enemmän "maallisemmista" sankareista. (Mikä olisi syytä tutkia tarkemmin.) Näyttää loogiselta, että sensuurin ja valvonnan hallitsemassa lukuympäristössä myös sarjakuvan maailman ovet avautuivat vain etuoikeutetuille.

Nykyään tilanne on toinen. Paikallinen porvaristo hellii lapsiaan kaikenlaisilla sarjakuva-albeumeilla. Ranskan kulttuurikeskusten kirjastojen ansiosta sarjakuvat ovat saaneet uuden leviämistien. Esimerkiksi Zairessa kouluikäiset saattavat myös lainata keskenään kiehtovasta Euroopasta saapuneita albeumeita.

Oli miten oli, nykyään ilmestyy myös afrikkalaista alkuperää olevaa uskonnollista sarjakuvaa. Selkein esimerkki on tietäkseni Editions Saint Paul Afrique Box 127 Limete/Kinshasa Zaire "Saint Paul Afrique" -tuotanto, jonka albeumeista useimpien aiheet ovat peräisin enemmän tai vähemmän suoraan Raamatusta. Viime aikoina pyhimyksiksi julistettuja mustiaakaan ei kuitenkaan ole unohdettu. Mukaan ovat päässeet pyhä Anuarite ja Ugandan nuoret marttyyrit, jottei kellekään jäisi epäselväksi, että kannattaa enemmän kuolla kuin elää haureudessa ja rikkoa Jumalalle antamansa lupaukset.

Näiden sarjakuvien afrikkalaiset tekijät ovat nykyään ammattilaistumassa (esim. **Sima Lukombo**, **Mayo**, **Boyau Loyongo** ja ennen kaikkea **Lepa-Mabila Saye**, joka on kunnostautunut suullisen kertomaperinteen siirtämisessä sarjakuvaan).

Näistä sarjakuvista suurin osa on il- mestynyt myös lingalan, swahilin, kikon- gon ja tshiluban kielellä. Niillä on myös ai- van oma kuvakielensä. Tästä huolimatta niiden kokonaistarkastelu paljastaa esim. käsikirjoituksen tasolla tiettyä riippuvuutta ulkopuolisista. Mitä tarkoittanee monise- litteinen maininta "teksti yhdenmukaistet- tu toimitustyöryhmän toimesta"? Onko ky- se vain muutoseikkojen korjaamisesta? Kuka ne on tehnyt?

Tässä olisi syytä muistaa pohtia tark- kaan tuotannon edellytyksiä ja olla usko- matta silmäkäänäntötemppeihin. Uuskolo- nialismia on niin sisäistä kuin ulkoistakin eikä liene vainoharhaista todeta, että sen ilmenemismuodot ovat moninaiset.

Piirrä minulle leopardi!

Uskonnollisen sarjakuvan hyvä puoli on se, että se innostaa ja käyttää paikal- lisia piirtäjiä. Viime vuosina on kuitenkin kehittyneet uusi (?) sarjakuvatuotannon la- ji, ns. (B.D. Mercenaire) palkkatyöläissar- jakuva, jonka päämääränä näyttää lähin- nä olevan taloudellisen voiton pyynti, joka vähät välittää paikallisten piirtäjien innos- tamisesta. Työn täytyy olla huomattavan tuottavaa, jos käsikirjoittajat ja piirtäjät ovat ryhtyneet saman teeman karkeaan variaintiin. Kyseessä on Afrique Biblio Club 9, rue du Château d'Eau 75010 Pa- ris, Afrique Biblio Clubin julkaisema ja Castermanin painama sarja *"Il était une fois..."* (Olipa kerran...). Se näyttää aset- taneen johtotähddekseen Afrikan poliittis- ten johtajien elämänsäkaaren ylistämisen. Vuodesta 1976 sarjassa on ilmestynyt *"Il était une fois... Eyadema, Mobutu, Has- san II, Omar Bongo, Ahidjo, Khaddafi*. Senegalin johtaja Senghor, ovelampana, joskaan ei yhtään vaatimattomampana, on tyytynyt otsikkoon: *"Il était une fois... Senegal et Leopold Sedar Senghor"*.

Afrikkalaista sarjakuvaa kolonialismin aikoina eli Portugalin ar- meijan propagandaa Angolan vapautetuilla alueilla asuville. Kuvat n. vuodelta 1970.

1. Terroristit tuottavat vain sotaa ja kärsimystä. Kylän päällikön on toisten kanssa otettava kiinni terroristit, jotka yrittävät tunkeu- tua aldeamentoon (suojattu kylä). Terroristeja auttavia rangaist- taan. Terroristeja vangitsevat palkitaan ja he saavat elää rauhassa.
2. Varoitus väestölle: ihmisten on mentävä aldeamentoon. Viida- kossa on sota ja aldeamentossa vallitsee rauha.
3. Armeija jatkaa vihollisten tuhoamista. Hylätkää terroristit ja menkää aldeamentoon. Kaikkia aldeamenton ulkopuolella tavat- tavia ihmisiä kohdellaan vihollisina. Armeija etsii vain aldeamen- ton ulkopuolella olevia. Menkää aldeamentoon turvaan.
4. Aldeamentossa asuvat nauttivat armeijan ja hallituksen suoje- lusta. Kutsukaa yhteen kaikki ja tulkaa aldeamentoon. Siellä he voivat elää rauhassa vapaasti. Jos aldeamentoon tulee joku tunte- maton, kertokaa siitä viranomaisille ja miliisille. Muukalaiset halu- avat vain vahingoittaa teitä. Auttakaa suojelemaan omaa alde- amentoanne.

Nämä sarjakuvat ovat räikeän selvästi mittatilaustyötä ja pariisilaistyöryhmä on näköjään onnistunut kehittämään hede- mällisen markkinoitimenetelmän. Tulok- sena on todellisia pyhimystarinoita. Käsi- kirjoittaja **Serge Saint Michel** tuntee täy- dellisesti lajinsa lait. Hän sijoittaa piruetti- maisen taitavasti ja valikoivasti peruskaa- vaansa asiakkaiden toimittamat elämän- kertatiedot, joista hän valikoi suurente- luun ja palvontaan parhaiten sopivat.

Kaava on selkeä: tulevan kansanjohta- jan syntymä, onnellisen isän (talonpoika, kalastaja tai ruhtinas) ilo ja ylpeys, yksin- kertainen, mutta lupaava lapsuus (suur- miesten velvollisuus on olla "aivan tavalli- sia" lapsia, mutta kertomuksessa on muistettava korostaa myös piirteitä, jotka paljastavat heidän ennaltamäärätyn koh- talonsa). Suurimmasta osasta näitä tari- noita löytyy huolellisesti esiin nostettu ta- pahtuma nuoruudesta tai lapsuudesta, niin ettei sen merkitys jää kenellekään epäselväksi. Togon Eyadema paljastuu kylän parhaaksi painijaksi. Kahdeksan- vuotiaana Zairen pikku Mobutu haavoit- ta leopardia ja pelastaa itse keihäänsä. Moulay el-Hassan, tuleva Hassan II, on jo nuoresta pitäen uimamestari.

Myöhemmin sankareiden elämä liittyy siirtomaavaltaa edustaviin laitoksiin, kou- luun ja armeijaan, mikä järjestelmällisesti kuvataan väistämättömäksi osaksi tapah- tumaketjua, mutta ennen kaikkea tilan- teeksi, jossa tapahtuu kansallismielen he- rääminen. Onnettomuudet ja murhayri- tykset, joista sankarimme selviytyvät kuin ihmeen kautta, palvelevat vain pyrkimy- siä ylistää heidän rohkeuttaan ja antavat kuvan heidän haavoittumattomuudestaan. Oppositioista puhutaan vain kuiska- ten eikä sen ilmenemissivistä löydy mai- nintoja.

Epämukavien kuolemantapausten kä- sittelystä (Ben Barka, Olympio, Lumum-

ba) löytyy monentasoisia vääristymiä. To- siasioiden manipuloinnin mestariteos on epäilemättä Lumumban ja Mobutun suht- eiden muutoksen kuvaus.

"Il était une fois..." -sarjan jokainen sivu peittyi suitsukkeen äitälään savuver- hoön. Se on valinnut afrikkalaisesta ker- tomaperinteestä vain yhden piirteen, imartelun. Tämä on vahinko, sillä **Dom- nique Fagesin** piirrokset ovat melko kiin- nostavia tietyntyyppisestä jäykkyydestään huolimatta. Leikkaus on elokuvamaista, yleis- ja lähikuvien käyttö tehokasta. Myös viivan käyttö palvelee päämääriä, "pahat" on piirretty äärimmäisen ekspres- sionistisesti, kun taas "hyvien" kuvaami- sessa pyritään valokuvamaiseen tarkkuu- teen.

Huvittava esimerkki kulttuurimöhläyk- sestä on Hassan II:n tarinan arabiankieli- nen käännös. Kun arabiaa luetaan oikeal- ta vasemmalle, kuvat on yksinkertaisesti käännetty peilikuviksi. Tämä on johtanut pieneen häiritsevään yksityiskohtaan: kaikista henkilöistä on tullut vasenkätisiä. Kyseisessä kulttuurimaailmassa vasen käsi on kuitenkin yleensä varattu käyt- töön, josta ei puhuta ääneen...

Piirrä minulle traktori!

Pohjoisen ja etelän välillä vallitsevien, usein epäselvien suhteiden uusimpia ilmi- öitä on kaiken kattava kehitysyhteistyö ja se työllistää nykyään myös sarjakuvante- kijöitä. Ennen Afrikan syvien rivien kimp- puun kävivät lupaa kysymättä valistuksen ja evankeliumin tuojat. Nyt ovat vuorossa kehitysyhteistyöammattilaiset: kansainvä- liset järjestöt, kahdenvälinen yhteistyö, talousministeriöt, tutkimuskeskukset jne. Näiden sarjakuvat ovat kuin piirrettyjä opettavaisia luentoja. Ärsyttävää niissä on ennen kaikkea kiistanalainen sisältö, jossa yleistetään liikaa, korostetaan väes-

AVISO À POPULAÇÃO O POVO DEVE IR PARA OS ALDEAMENTOS

NO MATO HÁ GUERRA!
NO ALDEAMENTO HÁ PAZ!

tön tietämättömyyttä, tämän käyttämän tekniikan alkeellisuutta ja jossa ollaan tekopyhästi hiljaa Afrikan nykyongelmien (monokulttuuri, taloudellinen riippuvuus jne.) siirtomaavallan ajoilta juontuvista syistä. Samoin vaietaan maan talousongelmien poliittisista taustoista.

Näissä sarjakuvissa ärsyttää myös alentuva suhtautuminen sarjakuvaan itseensä. Se joutuu palvelemaan painostavan opettavaisuuden tarkoituksia, jolloin tekstin ja kuvan esteettiset vaatimukset on rajoitettu minimiin. Jos halutaan välittää opettavaisia viestejä – joita täytyy tarkastella erittäin kriittisesti, liikutaanhan ideologisella maaperällä – ei sen perusteella voida suinkaan luopua kerronnan ja kuvan taiteellisista vaatimuksista, päinvastoin.

Eurooppalaisessa tuotannossa kiinnittää huomiota Claude-Henri Juillardin piirrosten korkeatasoisuus. Hän on tuottanut yhdessä Serge Saint-Michelin (kirjuri) kanssa tarinan "Le Gaspilleur" (Tuhlari), joka ilmestyi 1981 senegalilaisessa LE SOLEIL -päävälehdessä. Se on kertomus suurilukuisen perheen päästä, jolla on liian kiire hankkia toinen vaimo ja joka myy siksi kaupungin huijareille koko satonsa kerralla. Voi, miksi hän ei myynyt sitä kansalliselle elintarvikevirastolle!

Ranskassa tai Belgiassa ei kuitenkaan ole paljon sarjakuvantekijöitä, jotka ryhtyisivät tämän tyyppisen sarjakuvan tekoon (olisiko kyse tariffeista?). Suuntuksena on muutenkin viime vuosina ollut yhteistuotanto. Siinä eritasoiset afrikkalaiset piirtäjät luovuttavat kykynsä kehitys yhteistyön asiantuntijoiden kehittelien käsikirjoitusten palvelukseen. Kehitys yhteistyöekspertit lyövät näin kaksi karpästä yhdellä iskulla: nuoret afrikkalaiset kyvyt pääsevät esille ja samalla käsikirjoitusten ulkopuolinen luonne hämärtyy sopivasti.

Hyvä esimerkki tämäntyyppisestä sar-

jakuvasta on "Les aventures de Waali et Awa" (Waalien ja Awan seikkailut), ekologinen sarja, jonka aavikoitumista käsittelevä ensimmäinen numero ilmestyi 1986. Piirroksat ovat Mapenda Sènen, jonka apuna ovat toimineet Papa Gougna Diattara sekä Mandir Thiam. Käsikirjoitus on Senegalin luonnonsuojeluministeriön ympäristönsuojeluviraston sekä Fabrice Ledoux'n ja Josette Debordin Talous- ja yhteiskuntatutkimuksen laitoksesta. Jälkikirjoituksessa todetaan, että mukana on ollut myös Ranskan ympäristöministeriö. Monien kansaa tuottamassa sarjakuvaa, joka yllättää mukavalla epämuodollisuudellaan, anarkiallaan ja koululaishuumorillaan. Aavikoitumisen historialliset syyt jäävät epäselviksi ja yhteisvastuun käsite moniselitteiseksi.

Toisena esimerkkinä tahdon mainita yhden sivun "Agriflash"-jutut, joita julkaistaan ranskalaisessa AGRIPROMO-lehdessä, joka lienee tarkoitettu maatalousohjaajille. Piirroksat ovat anonyymejä, mutta ovat luultavasti tyylin ja asenteiden todennäköisyyden perusteella afrikkalaiselta tekijältä. Henkilöahmojen jäykkyys on selvästi tuntemattoman piirtäjän tarpeellisuudesta luomaa ja kuuluu piirtäjän omaan tyyliin. Teksti on kovin moraalisoivaa ("Tee näin, älä näin"), mutta näissä lyhykäisissä faabeleissa on yksi kiistatonta hyvä ominaisuus: ne osoittavat ympäristön tarkkaa tuntemusta. Väliin jopa vilauttaa esiin vaatimusten huutoa.

Vielä kannattaa mainita senegalilaisen Samba Fallin mainos- ja opetus sarjakuvat, jotka hän on tehnyt Unicefille. Samba Fall on yksi lupaavimpia senegalilaisia sarjakuvantekijöitä.

Teemaa "Kehityskäämme yhdessä ja pitäkäämme hauskaa" kannattaa syventää tekemällä tutustumishyppäys Belgian kehitys yhteistyöviraston sarjakuvien julkaisutoimintaan, jota se on harjoittanut

vuodesta 1981. Viraston julkaisemat albumit on suunnattu lähinnä belgialaisille opettajille ja koululaisille, mutta ne kulkevat ilman muuta Belgiasta Zaireen, kuten kaikki muukin nykyisin. Albumien piirtäjätkin ovat enimmäkseen zairelaisia.

Yksi tunnetuimpia piirtäjiä on Barly Baruti, joka on tehnyt korkeatasoiset kuvat Marc Colynin ja Kehitys yhteistyöviraston käsikirjoitukseen albumissa "Pour la protection et l'amélioration du milieu naturel dans le Tiers-Monde – Le temps d'agir!" (Kolmannen maailman ympäristön suojelun ja parantamisen puolesta – on aika toimia!). Piirrosjälki ei ole aina aivan onnistunut, mutta huolellisesti tehtyä ja paikoin jopa mestarillista, ennen kaikkea eläinkuvissa. Tekstikin on melko vivahteikasta; se tunnustaa siirtomaavaltaa edeltävän ajan elämänmuodon tasapainoisuuden ja tekee eron ympäristön tuhoamisen eri syiden välillä. Ympäristötuhojaan voidaan aiheuttaa taloudellisen voitonpyynnin vuoksi tai sitten elämän perustarpeiden tyydyttämiseksi. Myös ulkomaisen pääoman läsnäolo ja suurprojektien vaikutus asetetaan kyseenalaiseksi. Mutta vieläkin jää epäselväksi, kuka tilanteesta on vastuussa; tuomitaan tai puolustellaan "ihmisen" toimia, muttei selvitetä, mistä ryhmästä itse asiassa on kyse.

Baruti on piirtänyt Kehitys yhteistyövirastolle myös kalataloutta koskevan sarjakuvan. Sen tekstissä tapahtuu asenteellinen täyskäännös. Käsikirjoitus kritisoi kiivaasti esi-isien aikaisia metodeja ja asettaa etusijalle siirtoma-ajan kyyvät ja tuottavuuden sekä korostaa voimallisesti kehitys yhteistyön lukuisia siunauksia. Piirrosjälki seuraa tekstiä tottelevaisesti ja taitavasti.

Virasto on myös "Bingo"-sarjan peruskouluihin suodattaman ideologian takana. Yleisotsikko: "Les aventures d'un enfant africain" (Afrikkalaislapsen seikkailut).

Osat: "Bingo en ville", "Bingo à Yama-Kara", "Bingo en Belgique", "Bingo au pays Mandio". Neljä kuvitettua teemaa sekä joukko asiaan liittyviä lausumia, kaikki "tarkoitettujen opettajien käyttöön yleisluontoisen keskustelun pohjaksi, joka käsittelee Kolmannen maailman elämää" (albumien kansikirjoitus). Kyseessä on siis kaikki mitä jokaisen nuoren belgialaisen tulee tietää 1) maaltapaon haitoista, 2) kyläosuuskunnan eduista ja vaikeuksista, 3) pohjoisen ja etelän (Belgian ja Zairen?) keskinäisestä riippuvuudesta, 4) taistelusta aavikoitumista vastaan.

Parhaiten näistä neljästä albumista on onnistunut "Bingo en ville" (Bingo kaupungissa), koska se on vähiten luennoiva ja kuvallisesti rikkain. Mongo Sise osoittaa siinä kykynsä: kerronnan eloisuuden, yksityiskohtien tarkkuuden, ympäristön kuvauksen todenmukaisuuden ja kuvakulmien vaihtelevuuden. Bingon hahmo saa riittävästi syvyyttä vaikuttaakseen todelliselta; hänellä on talonpoikaisjärjeä, hän reagoi nopeasti epäoikeudenmukaisuuksiin jne. Tietenkään tarina ei selvittelee kuvattujen tilanteiden ja maaltapaon perimmäisiä poliittisia syitä, vaan kertoo teemaan liittyviä vaarattomia ja vähemmän vaarattomia klisheitä, pääsemättä kuitenkaan vielä varsinaisen saarnan asteelle.

Seuraavat Bingo-tarinat sisältävät kuitenkin kokoelman vaikeasti yhteensovitettavia päämääriä. Ne yrittävät yhtäaikaan kuvata monimutkaisia taloudellisia tilanteita, perustella eri metodien valintaa, kehuksella Belgian harjoittamaa kehitysyhteistyötä ja sen virkailijoiden toimintaa, selittää yhteiskuntapsykologian perusteita ja vielä päälle päätteeksi kuljettaa eteenpäin tarinaa, jonka pitäisi kiinnostaa ja hauskuuttaa nuoria lukijoita.

Näin päädyttään ilman muuta epäonnistumisen kuiluun, erityisesti albumissa "Bingo en Belgique" (Bingo Belgiassa), jossa kaikki ovat kiitettäviä ja hyviä, jossa ympäristön kuvaus on lähestulkoon olematonta ja jossa Bingo nielee ja toistaa kiltisti koko höpötyksen maiden välisestä "keskinäisestä riippuvuudesta". Tarinan juoni kaatuu viimeistään huolestuttavan lukuisiin kaatumissarjoihin (viitisentoista kolmellakymmenellä sivulla) sekä onomatopoeettisiin Driingeihin, Kwikeihin, Craceihin ja Brakada boumelihin. Tilan-

netta eivät pelasta edes Hergé-vaikutteet. Mongo Sise, joka on epäilemättä tunnetuin afrikkalainen sarjakuvapiirtäjä Belgiassa ja Zaireissa, on ollut opissa Hergén studiossa ja saanut opastusta mestarilta itseltään "Bingo en ville" -sarjakuvaa valmistettaessaan.

Tilanne on hiukan epäselvä. Käsikirjoittaja on anonyymi, joten piirtäjä saa kantaa niskoillaan tietynasteisen holhouskaavun. Bingo-sarja on nyt julkaistu myös kaupallisia markkinoita varten, kun se on ensin kiertänyt Belgian Kehitysyhteistyöviraston ei-kaupallisen levitystien. Nyt sillä ei ole turvanaan edes opetusaliä.

Underground päivänvaloon

Eikö Afrikassa ole sitten lainkaan sarjakuvantekijöitä, jotka olisivat vähemmän kauko-ohjattuja? Eivätkö paikan päällä tai Euroopassa afrikkalaisyleisön hyväksi toimivat eurooppalaiset voisi tehdä muutakin kuin harrastaa aivopesua?

Afrikassa sarjakuva ei vielä ole merkittävä taloudellinen tekijä. Sitä pidetään kuitenkin silmällä kuten muitakin kulttuurituotteita. Sen täytyy joskus käyttää outoja kiertoteitä osoittaakseen oikeutuksen olemassaolleen, ankkuroiduakseen ihmisten elämään ja toimiakseen heidän tuntojensa tulkkina. Kaikista taloudellisista, poliittisista ja asenteellisista esteistä huolimatta ihmeita on jo tapahtunut. Nuoria piirtäjiä ilmestyy joka puolella (huom. Afrikan väestöstä yli puolet on alle 20-vuotiaita) ja he kuvaavat elämänsä ja unelmiensa koulutuksen ja tietojen puutteesta huolimatta.

Mielestäni kaikkein omaperäisin ja totuudenmukaisin kulttuurikuva ilmenee köyhälistökortteleiden nuorten tuotteissa, vaikka monet saattavat tuomita sen ensi näkemältä kaikkein eniten vieraista vaikutteista riippuvaiseksi. Tämä kulttuuri saa ravintonsa urheilusta (jalkapallosta ja karatesta), spaghettiwesterneistä, vakoi-luokuvista, musiikista (zekete-zeketestä ja reggaesta), ruohosta (bangista, diambasta, baksista), melusta ja metelistä (radiosta ja kadulta).

Tähän kulttuurimaailmaan kuuluvat olennaisena osana unelmat sankariteoista, sähköisistä valloituksista, rosvo-uolista, piilopaikoista, jengin omasta slangista. Se janoaa välienselvittelyä, kadun oi-

keutta, melodraamaa, nopeutta jne. Kaikki tämä kuvastuu poliisisarjakuvissa, joka on kaikkein tuotteliain ja paljastavin sarjakuvan laji ja todellinen katarsiksen tuottaja.

Kyseessä ei ole pelkkä imitaatio vaan vaikutteiden siirto ja uudelleen yhdistely. Tuloksena on afrikkalaisia versioita Hyvän ja Pahan taistelusta, edellinen farkeissa, jälkimmäinen univormussa; nyky-niskuja vaihdetaan ja paikalta häivytään renkaat ulvoen.

Mielestäni on tärkeää korostaa näiden sarjakuvien itsenäisyyttä. Laji on tosin tuotu muualta, mutta olisi virhe nähdä niissä ainoastaan jonkun Gil Jourdanin afrikkalaisversio. Vaikka juonen kehittäminen voi olla naiivia ja kömpelöä, olennaista on se, että henkilöahmot kuuluvat täydellisesti sarjakuvien tekijöiden ja lukijoiden omaan miljööhön, olivatpa hahmot kuinka jäykkiä, ihannoituja tai irvailtuja tahansa. He eivät ole afrikkalaiseen kulttuuriin sovitettuja valkoihaisia sankareita, joihin lukijan pitäisi yrittää samaistua ja tämä on todiste sarjakuvan vapautumisesta.

Ensimmäinen puhtaasti zairilainen sarjakuvalehti JEUNES POUR JEUNES (Nuoret nuorille) ilmestyi 1964, alkuunpanijoina Achille-Flor Ngoie ja Freddy Mulongo. Menestys oli valtaisa. Pian seuraivat kuitenkin rahapula ja sensuurin hyökkäilyt. JEUNES POUR JEUNES aloitti hassunkurisen hahmon, Apolosa-poliisin, julkaisemisen, jonka veijariseikkailut hurmaavat edelleen ja jossa ruumiillistuu maan oma huumori.

L'OPERATION TERMINEE, LE BEAU
JEUNE HOMME ETAIT DEvenu UN
MONSTRE AFFREUX.

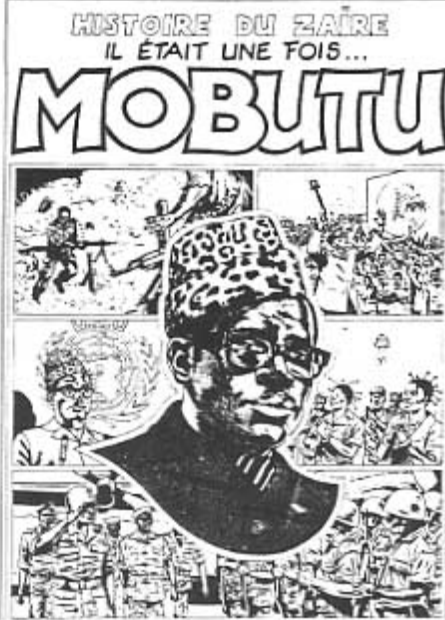

MAMI-WATA

Myöhemmin lehti muutti nimensä KAKEksi, kuoli pois, syntyi uudelleen LIKEMBE-nimisenä. Muita lehtiä ovat epä-säännöllisesti ilmestyvä YAYA, DISCO-MAGAZINE 44, avenue de Gemena Kinshasa/Kasarubu Box 6083 Zaire sekä BILENCE, tekijöinä Asimba Bathy ja Cheri Samba.

Vaikka Zaire pullistelee sarjakuvapiirtäjiä, näiden tuotteet eivät juuri leviä maan rajojen ulkopuolelle. Syynä tuskin on pelkkä tekniikan hallinnan puute. Tuotanto on epätasaista ja usein amatöörimäistä. Olen kuitenkin varma, että zairelaisissa piirtäjissä on todellisia taitelijoita, jotka voisivat päästä paljon nykyistä pitemmälle, jos talouden ja kulttuurin rakenteet sen sallisivat ja rohkaisivat heitä siihen. Esimerkkejä: Sima-Lukombon piirtämä "Apolosa moniteur" (käsikirjoitus Inampundelta), "Le Mystère du tombeau de Kalina" (Kalinan haudan salaisuus), käsikirjoitus Ngoie a Tshilulailta tai Ngobilan piirtämä "Les Aventures de Nsenga Nsenga", käsikirjoitus Muzung'hulta, tai vielä Asimba Bathyn piirtämä "Faux Yaya" (Vale-Yaya) jne.

Vielä joitakin kiinnostavia huomioita näistä lehdistä. Ne liittyvät tietoisesti maan kielipoliittiseen tilanteeseen ja julkaisevat samassa numerossa tarinoita ranskaksi, lingalaksi ja "indubilliksi" (Kinshasan nuorten oma slangi). Väritekniikan yleisen puutteen vuoksi piirtäjät ovat kehittäneet oman persoonallisen mustavalkotekniikan ja nopeiden leikkauksien ja lähikuvien hallinnan.

Koko joukko zairelaisia sarjakuvantekijöitä leikkii "rosvoa ja poliisia", tosin hyvin kiltisti. Madagaskarilta on peräisin esimerkki vielä paljon vapautuneemmasta sarjakuvasta: Maan ja Xhin signeeraamat sarjakuvat, jotka ilmestyivät CHARLIE MENSUELissa helmi- ja lokakuussa 1978. Kyseessä on "Les Zoams et Zoams et Dahalos". Ne on tuotettu Ranskassa, mistä johtunee niiden täydellinen tabujen rikkomisen riemu. Niissä puhutaan avoimesti köyhyydestä, korruptiosta, raiskauksista, väkivallasta, poliisin väärinkäytöksistä jne. Ne eivät pyri miellyttämään, niiden viivankäyttö on puhtaslinjaista ja muistuttaa paikoin Willemin tyyliä.

Eräs ranskalainen kustantaja, L'Harmattan, 7 rue de l'Ecole Polytechnique 7500 Paris, joka ei ole erikoistunut sarjakuviin, julkaisi vastikään todellisen mestariteoksen, jonka rehellisyys on lähes kynnistä. (Oliko teos liikaa perinteisille suurille sarjakuvakustantamoille?) Afrikkalaisen (norsunluurannikkolaisen?) Salian ja eurooppalaisten Bréalin ja Karulin (ranskalaisia?) albumi "Quand les flamboyants fleurissent, les Blancs dépérissent" (Kun flamboyant-puut kukkivat, valkoiset kiihtuvat) on monen tason menestys. Salian piirrokset ovat laadukkaita – mustavalkotekniikka, viivan vaihtelu, leikkaus, yksityiskohtien runsaus, kuvakokojen vaihtelu onnistuneita. Jopa näennäinen jäykkyys on osa tyyliä. Käsikirjoitus on erinomainen, rikas ja säälimätön. Amerikkalaisten esikuvien vaikutus on ilmeinen (Chester Himes ja kumppanit). Silmäniskuja harastetaan ehkä hiukan liian usein samoin kuin tietynlaista uuseksotiikkaa populaarikulttuurin järjestelmällisessä korostamisessa (graffitit, kyltit jne.). Olisi mukava tietää enemmän piirtäjän ja käsikirjoittajien osmoosista. Hankkikaa itsellenne tämä albumi, tämä on hyvä albumi!

Perinteestä sarjakuviin

Yksi loppumaton inspiraation lähde voisi olla myös afrikkalainen suullinen kertomapperinne ja sen moraalitarinoiden, sananlaskujen, maailman syntykertomusten ja sankaritarujen kuvittaminen. Senegalissa, Zairessa ja Norsunluurannikolla tällaisia sarjakuvia on jo tehty. Esimerkkinä voitaisiin mainita L.S. Senghorin tekstiin perustuva sarjakuva "Les Aventures de

Leuk-le-lièvre" (Leuk-jänneksen seikkailut), NEA 1975, piirroksat **G. Lorofin**, tai "*Bimbegeel*", kansansatu, jonka on kuvittanut **Alpha Diallo**. Nouvelles Editions Africaines (NEA) on julkaissut neliosaisen sarjan nimeltä "*Contes et Histoires d'Afrique*" (Afrikan satuja ja tarinoita). Näiden tekstit ovat **A. Coulibalyta** ja piirroksat **D. Kouassilta** (molemmat luultavasti norsunluurannikkolaisia) sekä **Daniel Marteau** ja **Nguyen Ngoc Myltä**. Kokonaisvaikutelma on sofistikoitunut ja ehkä hiukan akateeminen, värit voimakkaita.

Mielestäni afrikalaisissa sarjakuvassa ei vielä ole merkkejä varsinaisesta yleisestä pyrkimyksestä suullisen kertomaperinteen jatkamiseen sarjakuvissa, vaan tähänastiset esimerkit ovat hiukan koulumestariainaisia.

Saint Paul Afrique -kustantamo on päässyt lähimmäksi kansaa julkaisemalla kokoelman zairelaisia ja kamerunilaisia kansansatuja sarjakuvissa. Tarkoituksellat ovat selvät: jos ei tuoda suoraan esiin kristillistä moraalista, niin etsitäänpää kansanperinteestä yhteensopivia moraalisia arvoja. Paikkansa ovat näissä sarjakuvissa löytäneet ihmetteot, noituus ja muut mielikuvitukselliset ilmiöt. Kuvakieli on kuitenkin usein arkaa ja voimatonta. Vaikka tekijät näyttävät olevan kaupungin kasvatteja, sarjakuvien tapahtumat sijoitetaan väkisin maaseutuympäristöön. Esimerkkejä: "*Sha Mazulu*", "*Mikombe et le démon*" (Mikombe ja piru), "*Mami-Wata à Lodja*", joka perustuu populaarikirjailija **Zamenga Baturezangan** teokseen jne.

Tuotteliain piirtäjä on epäilemättä **Lepa-Mabila Saye**, mutta mainittavia töitä ovat tehneet myös **Samba Kondi** ja **Kaïnda Kanga** ("*Les Orphelins d'Ombakai*" – Ombakain orvot – käsikirjoitus **Kyungu Mwana Banzalta**).

Suullisen kertomaperinteen mahdollisuudet näyttävät loppumattoman rikkaita. Ehkäpä sarjakuvantekijät piankin löytävät ne.

Koomisia hahmoja

Läntisestä sarjakuvasta lienee peräisin koomisten sankarihahmojen esiintyminen. Sankariksi valitaan yksinkertainen, sivistymätön hahmo, jonka väkivallasta, vastoinväkijärjestyksestä ja sopeutumattomuudesta ympäröivään kulttuuriin saanevat lukijan nauramaan. Nauramaan kömpelöille palvelijoille, maalaisten toikkaroinnille kaupungissa, poliisin ja isännän puristukses-

sa aiheivälle taksikuskille? Vai pitäisikö enemminkin nauraa heidän kanssaan yhteiskunnasta paljastuville absurdeille ilmiöille (näin näiden koomisten sankareiden näennäinen viattomuus olisikin vain yksi viisauden ilmenemismuoto?) Lukija saa päättää. Hän voi tutkailla IVOIRE-DIMANCHE-lehden sivuilla seikkailuvaa **Dagoa**, gabonilaisessa L'UNION-lehdessä ilmestyyvää **Bibengia** tai ZAIRE-lehdessä julkaistavia **Mata Mata** ja **Pili Pili** -veijaritaitareita. Lukijan tehtävä ei ole helppo ja tekijätkin taiteilevat usein demagogian ja raan osuvan yhteiskuntasatiirin välillä.

Norsunluurannikkolainen **Dago** on ilmestynyt albuminakin – "*Dago à Abidjan*" (Dago Abidjanissa), copyright Inte-Afrique Presse, Abidjan, 1973. Tekijän taiteilijanimen **Maigan** taakse kätkeytyy norsunluurannikkolainen ranskalainen **Laurent Lalo**. **Bibeng** ilmestyy nykyään COCOTIER-lehdessä ja tekijöinä ovat **Achka** sekä tämän gabonilaisen sarjakuvalehden tuottaja **Hans Kwaataal**. Lehdessä ilmestyy myös **Fargasin** ja **Sima Olen** omaperäinen sarja "*Farce macabre*" (Makaaberin farssi).

Mongo Sisen tekemät **Mata Matan** ja **Pili Pili** tarinat ovat mielestäni vakuuttavampia ja hausکمپia kuin esimerkiksi **Bingin** seikkailut. **Mongo Siselä** on tosiaan lahjoja, mistä ovat todisteena myös "*Le Chèque*" (Shekki), "*La Médaille*" (Mitäli), "*Le Boy*", "*Les Patrons de Lotokana*" (Lotokanan isännät), joissa hän yhdistelee railakkaasti keski- ja länsiafrikkalaisia kulttuuri-ilmiöitä ja luo näistä vapaasti omaa kaupunkilaiskulttuuria. **Mongo Sise** on vastikään alkanut julkaista Belgiassa BD AFRIQUE -nimistä lehteä, jossa hän pyrki yhdessä muiden zairelaispiirtäjien kanssa esittelemään vaihtelevia sarjakuvien lajeja.

Yksi esimerkki huumorisarjakuvasta on vielä **Alpha Diallon** piirtämä ja **Ibrahima Mbenguen** kirjoittama "*Maxureja Gey, chauffeur de taxi*" (Maxureja Gey, taksikuski) NEA 1976. Albumi on hullunkurinen ja täynnä herkullisia yksityiskohtia, mutta teknisesti epäonnistunut suttuisine painojälkineen.

Algerian suuri mestari

Sanaleikit hallitsee algerialainen sarjakuvantekijä **Slim**, nerokkaan "*Zid Ya Bouzidin*" isä. Tässä ei ole tilaa puhua laajemmin Pohjois-Afrikan maiden sarjakuvasta, mutta joitakin irrallisia huomau-

tuksia sentään. Algerialainen sarjakuva vaikuttaa tuotteliailta, siinä esiintyy eri lajeja ja sen ongelmat ovat jotakuinkin samat kuin muiden Afrikan maiden.

Vapaussota on ilman muuta inspiroinut algerialaisia sarjakuvantekijöitä, kuten **Tenani Mustaphaa**, joka osaa yhdistää yksityisen ja yleisen epiikan. Hänen sarjakuviansa sankarit ovat epäsovinnaisia ja kuvakieli ylittää "sotasarjakuvan" tyylin ja saavuttaa paikoin jopa vahvoja humaanisia piirteitä (esim. "*De nos montagnes*" – Meidän vuoriltamme, SNED (Alger 1981).

Aivan toisenlaista sarjakuvaa ovat tuottaneet **Ben Abbas** (kuvat), ja **D. Touat** (teksti) albumissaan "*L'Orchestre aux bananes*" (Banaaniorkesteri), SNED, Alger 1984, joka on perinteistä poliisisarjakuvaa rikoksineen, maanalaisine salajuoneineen jne. Piirroksat ovat korkeatasoisia ja huolellisesti tehtyjä, juonen käsittely hiukan pitäveteistä, mutta kiinnostus pysyy yllä algerialaismiljöön lukuisten yksityiskohtien ansiosta. Eikä hitunen ironiaa suinkaan vähennä kiinnostusta.

Suurin mestari on kuitenkin **Slim**. "*Zid Ya Bouzid*" on ilmestynyt jo ainakin kahdessa albumissa vuosina 1980 ja 1981, joihin on koottu lehdistössä ilmestyneet tarinat. **Slim** hallitsee eri tasot: jatkuvat huumorinpurkaukset, sankarin populaarin taustan, yhteiskuntasatiirin, kulttuuriironian, kaksikielisyyden jne. Ettekö usko? Katsokaa ja lukekaa!

Vienti ja tuonti

Lopuksi haluaisin todeta, että kun nykyään puhutaan afrikalaisesta sarjakuvasta, joudutaan ottamaan huomioon monia sarjakuvalle ulkoisia tekijöitä ja niiden vaikutuksia. Sarjakuva ei vielä ole kaupallisesti merkittävä ilmiö (esimerkiksi Castermanin julkaisuista 1 % myydään Afrikkaan). Mutta muissa suhteissa sarjakuvalla on Afrikassa vankka asema. Sen tunniaksi on järjestetty messuja ja festivaaleja esimerkiksi Madagaskarissa, Algeriassa ja Dakarissa eivätkä läntiset vaikutteet ole päässeet tukahduttamaan afrikalaisen sarjakuvan ominaispiirteitä.

Ensimmäinen afrikkalainen sarjakuvakilpailu (ranskankielinen) järjestettiin 1986 (järjestäjät Ranskan puolesta) ja palkintoina oli matkoja Angoulêmeeseen.

Teksti: JEAN-PIERRE JACQUEMIN
Käännös: KIRSI KINNUNEN

